

La vida quotidiana

(4)

El carrer més comercial de
Viladecans cap a meitat de la
dècada dels anys 1950: l'actual
carrer d'Àngel Guimerà. Fotografia
de Josep Sánchez Rios, AIV- Fons
Josep Sánchez Rios

La vida quotidiana

La immigració al nostre poble

En el transcórrer de la història dels pobles, l'home sempre ha tingut la necessitat o l'instint de canviar de lloc d'habitatge, per a millorar-ne el nivell de vida, per a gaudir-ne d'un clima més adient, per a millorar-ne el benestar general, etc. Tots els pobles han sofert migració i han rebuda immigració. La història ja ens parla dels grans moviments migratoris d'alguns pobles, sovint a llargues distàncies.

Al nostre país, al llarg de la història, hem acollit més persones que no pas ens ha calgut d'anar-nos-en fora.

Viladecans, actualment, és com una gran torre de Babel, amb gent de tot el món: hem passat dels 4.000 habitants, quan jo era un vailet, als més de 60.000 de l'actualitat, i, evidentment, no tots són nascuts aquí. Viladecans, en la dècada dels anys 1960, va ser un dels pobles capdavaners en rebre més persones vingudes d'altres llocs de l'Estat.

A partir de la primera dècada del segle XX, a Viladecans, hi van arribar moltes persones de fora. Els seus descendents es troben totalment integrats. Aquelles persones que van escollir Viladecans per a obrir-se pas al progrés i al benestar van lluitar, colze amb colze, amb els viladecanencs per tirar endavant el país, mentre la seva posició social i econòmica també ho feia.

Als anys quaranta, al poble, hi havia unes 150 famílies que van arribar a casa nostra en la primera meitat del segle XX, i que havien escollit Viladecans com a zenit de les seves esperances i il·lusions. He dit escollir, perquè aquestes famílies van venir al nostre poble sense cap influència política, per tant, amb absoluta llibertat i amb voluntat pròpia. Això, no ha estat així per a la gran massa d'immigració que hem rebuda en plena dictadura, la qual va tenir com a conseqüència el

despoblament del medi rural de la resta de l'Estat, l'abandonament de l'agricultura en molts pobles, la massificació de les ciutats...

En canvi, les famílies que hi van venir abans de la guerra, i sense la incentivació del franquisme per tal de diluir el catalanisme, s'hi van integrar ràpidament: van aprendre la llengua, els costums i el tarannà de la gent de la terra.

És lògic que quan un immigrant arriba en un lloc que li agrada i li convé, a través de les cartes o d'altres mitjans, ho comunica així als seus parents o amics i, aleshores, d'altres segueixen el mateix camí... fins i tot, hi ha èxodes curiosos a Viladecans, també a Gavà i a Sant Boi, per exemple.

Fixeu-vos-hi: es dona el cas que hi ha més habitants a Viladecans d'un poble determinat, que al lloc d'origen. Per exemple, si comptem els primers que hi van venir, els fills, els néts i les parelles de tots ells, a Viladecans hi ha més gent de Calaceit (Terol) que allà; a Gavà, hi ha més gent d'Olocau (València) que allà; a Sant Boi, hi ha més gent d'Azuaga (Badajoz) que allà... encara que matemàticament potser no sigui així, de ben segur que s'hi acostava.

L'any 1905, el meu pare, Marià Suñé Tonda, amb 14 anys; un germà seu, l'Antonio, amb 13 anys i en Plácido Lombarte, també de 13 anys, van venir – a peu – des de Calaceit a Viladecans. Van venir per a treballar i tots tres s'hi van quedar. Com ja hem dit, ells van arrossegar-hi d'altres, i també a d'altres pobles de la Franja. La Franja de Ponent és la denominació d'unes terres i comarques que, tot i pertànyer administrativament a l'Aragó, la història ens diu que han estat catalanes.

La Franja, de nord a sud, segueix la línia divisòria de Lleida i Tarragona i s'endinsa en les províncies d'Osca, Saragossa i Terol, aproximadament, de 15 a 35 km d'amplada, amb una superfície d'uns 4.450 km² i conté uns 60 pobles que sumen una població, també aproximada, de 57.000 habitants. Majoritàriament, són de parla catalana i la majoria dels cognoms també són d'origen català.

Si em permeteu, tot fent memòria de les famílies que hi havia a Viladecans, passo a relacionar-vos unes quantes, d'aquelles persones arribades abans de la

(5)

Viladecans a finals de la dècada de 1960 era, encara, bàsicament una vila rural i agrícola d'uns set mil habitants. Fotografia de A. Zerkowitz, AIV – Fons Ajuntament de Viladecans

guerra. Abans, però, vull dir que en recordar els cognoms, de ben segur m'hauré oblidat alguns... per a aquests, vull que accepteu les meves disculpes.

- De la part de l'Aragó i la Franja de Ponent:
Els Abas, Aguiló, Baiot, Barrué, Blas, Calaf, Calderé, Campanales, Castelló, Dàvit, Dolz, Espina, Esteban, Gallego, Gargallo, Gil, Gràcia, Guimerà, Jimeno, Lecha, Llop, Llopis, Lombarte, Macip, Martí, Monclús, Monreal, Niella, Orgilles, Pedrola, Pérez, Quílez, Quintín, Riola, Robles, Roca, Roda, Segura, Sorribes, Suñé, Záforas.
- De la part del País Valencià i part de la Vega Baixa (Alacant):
Els Ballester, Barón, Clemente, Cuartero, Fernández, Hernández, Illán, Lidón, Marcos, Martínez, Mayans, Mazón, Molina, Oltra, Padilla, Ruíz, Trigueros.
- Del País Valencià, però majoritàriament de les comarques de Castelló:
Els Arnau, Barberà, Castelló, Doñate, Esbrí, Fibla, Galindo, Gómez, Macip, Miravet, Molinos, Mondragón, Montolio, Navarro, Orensa, Paulo, Piles, Romaguera, Sanchís, Sanjosé, Sorribes, Zuriaga,
De la part d'Almeria:
Els Alcaraz, Flores, Galiano, González, Guerrero, Meca, Molina, Navarro, Pardo, Parra, Pelegrín, Pinar, Segura, Serrano, Valero.
- També recordo gent que va venir de diversos indrets, principalment del sud de l'Estat:
Els Alonso, Aracil, Arriba, Asensio, Ávila, Bastida, Bauzá, Becerra, Bueno, Canillas, Cánovas, Carpio, Cazorla, Devés, Galiano, García, Girona, Gràcia, Guerrero, Hernández, Herrero, Jordán, Lasarte, Llinares, López, Maldonado, Mercé, Morales, Morata, Muñoz, Navarrete, Nicolás, Nieto, Peinado, Piñero, Politano, Puente, Redondo, Riquelme, Rosa, Rubio, Rueda, Salvador, Sánchez, Sanjuan, Soldevila, Suelves, Tena.

(6)

Marià Suñé Tonda, immigrant de Calaceit, l'any 1905, es va establir a Viladecans on es va casar amb Dolores Mas, de Can Trompes. En una imatge de 1934, amb la seva dona, les seves filles Maria i Cinta i el seu germà Hilari. AIV – Col·lecció Manel Sunyer Mas

La vida quotidiana a la llar

El gel i les neveres

Abans de la guerra... Aquesta frase s'utilitzava molt en la meua joventut... Abans de la guerra, no hi havia neveres i tot s'havia de consumir fresc; les carns eren del dia, l'aviram i els conills, etc. Es matava un cap i es consumia al dia. Els carnissers sí tenien neveres grans, però, a les cases particulars no existien les neveres, ni de gel ni elèctriques, òbviament. Exceptuant el porc, ben assecat o conservat amb sal o oli –dos conservants ancestrals-, que sempre es podia tenir a l'abast, la resta de carns eren del dia.

Després de la guerra, van aparèixer unes neveretes de gel, que no eren gaire grans i, que alguns avis veien com un objecte de luxe superflu. El gel s'havia de comprar a part. Hi havia un camioner de Gavà, el Vinyes, que duia el gel a prop de l'església, a Cal Conrado, i el descarregava davant de la botiga, a l'ombra, mentre el tapava amb sacs molls. Aleshores, les mestresses que ja tenien nevera hi anaven amb una galleda i en compraven un tros. Calia col·locar el gel en un lloc adient perquè refresqués durant un o dos dies la nevereta.

A mesura que hi havia més neveres al poble, un pagès veí, el Miraestels, es va proveir d'un carro mitjà i, amb un cavallet, anava a buscar el gel a un fàbrica de Cornellà, i després el venia pel poble. Les barres de gel feien un metre de llarg per uns 20 cm d'ample. Segons el tros que li demanaven, amb un punxó d'uns 25 cm de llarg, partia el gel. Al cap d'uns anys – dos o tres -, un altre veí, l'Àngel Olivé va muntar una fàbrica de gel al poble, i en venia a l'engròs i a la menuda. També, amb un carro i un cavall va començar-ne a repartir i vendre gel per tot el poble..., aleshores, el Vinyes va deixar de venir a Viladecans. Un altre veí, en Salvador Codina, també es va posar a vendre gel i l'Antón Suñer, també. Quan aquests van deixar el negoci, el van reemprendre el Cisco Déu i Joan Sánchez. Amb el pas del

temps, però, van anar apareixent els frigorífics elèctrics i es va anar acabant aquella etapa transitòria. Començava la modernització de la societat i s'acabava el vendre gel a granel pels carrers del veïnat.

El safareig

Als anys de la postguerra, la gent patia moltes penúries i l'escassetat de molts productes de tota mena que avui dia els trobem fonamentals... algunes d'elles no eren conegudes a l'època, per exemple, no hi havia màquines de rentar i, és clar, la roba, les dones les havien de rentar al safareig, picant amb el picador de fusta - paleta de fusta amb què es picava la roba ensabonada fins a fer-la neta -. A l'hivern, amb aigua freda com el gel que produïa uns panellons molt dolorosos a les mans, s'havia de rentar amb sabó de pastilla –a vegades fet a casa-. Els safarejos de les cases eren grans, fets amb totxos i ben acabats; normalment, hi cabien d'entre 500 a 800 litres d'aigua, i com que encara la majoria del veïnat no tenia aigua corrent, s'havia de pouar fins a omplir-los. A més de rentar-hi la roba, els safarejos servien per a rentar-se les persones... eren com les actuals banyeres: amb deu o dotze galledes d'aigua abocades dintre ja ens hi podíem rentar, encara que a l'hivern era preferible, òbviament, l'aigua tèbia d'un cubell i dins de casa.

Un costum era fer la bugada amb cendra de llenya. Es posava la roba blanca ben endins d'un cubell gran, que a la part baixa tenia una aixeta, i al damunt una capa de cendra d'uns quants dits de gruix. El cubell se situava al costat d'una caldera al foc i plena d'aigua amb cendra, quan l'aigua bullia, amb un pot gran es tirava damunt de la roba amb cendra. Llavors, la roba i l'aigua anaven sortint per l'aixeta, i després de tirar-hi tota l'aigua, la roba ja estava neta i llesta després d'una bona esbandida.

A la cuina: fogons!

Les mestresses de casa ho passaven malament, a la cuina hi havia fogons que cremaven amb petroli –amb la consegüent pudor per tota la casa, inclòs el gust del menjar-; també hi havia fogons que anaven amb carbó vegetal i per encendre'ls calia un bon ventall d'espert..., és a dir, que la casa s'omplia de volves de cendre i força fum; a més a més, moltes mestresses –a part de fer la feina de casa- havien d'anar al camp a fer alguns treballs.

Al foc de la llar, també es feia escalfar o bullir l'olla. Ja de bon matí, els veïns s'hi feien la torrada, ben fregada amb un gra d'all i complimentada amb tres tragos de vi del porró: això era sa i reconfortant. A l'hivern, als dematins, totes les xemeneies començaven a fumar i si el dia era propici, es formava com una mena de boira per sobre del poble, amb aquella olor de llenya i pinassa característica... això i els mèus dels gats per les teulades, els lladrucs dels gossos, el bram dels ases, el cant dels pollastres vermells i les carbasses i panotxes penjades de parets i balcons feien del nostre poble una vila encantadora.

La cuina i l'alimentació

Cuinar, així a seques, no podem pas dir que sigui un costum; més aviat és una necessitat... i, si es fa bé, pot ser fins i tot una art.

Abans, quan les mestresses de casa tenien menys recursos i menys tècniques a l'abast, feien una cuina molt bona i sana, perquè es feia amb cura i amor i, perquè així ho havien après de les seves mares i de les seves àvies.

La dieta mediterrània, reconeguda i valorada recentment, no és pas un producte de fa poc, és una dieta que ja es feia des de fa molts anys; els seus ingredients són: olis vegetals, verdures, llegums, molta fruita fresca i també seca, pa, peix, pasta...

El veïns, també, anàvem a buscar i collir espàrrecs silvestres, bolets i cargols per a la casa. Els espàrrecs es fèiem amb truita. Els bolets – els de salze o xop, com d'altres

(7)

La Rosa Quílez a l'exida de Cal Taxonera, on es pot veure el pou accionat amb bomba de volant. Dècada de 1950. Fotografia de Josep Sánchez Rios, AIV – Fons Josep Sánchez Rios

del bosc – eran per a guisar; els rovellons per a fer-los a la brasa, que amb mongetes i botifarra eren i són un plat bo i típic. De cargols, - n’hi havia molts – se’n menjaven de tres classes: vinyals, que es trobaven a la muntanya; bovers; i mongetes, que es trobaven al pla. Els cargols es coïen a la petarrellada o a la llauna; també, després de haver-los rentat molt bé, un cop bullits amb brots de fonoll i farigola, es feien amb ceba fregida i abundant, amb una xamfaina picant de bitxo, o simplement amb allioli. Ara bé, la manera que potser són mes saborosos és la es que feia i es fa: conills i cargols amb suc.

A continuació us fem a mans uns menjars tradicionals de la zona, fets abans de la guerra i que després, quan el país i les famílies es va recuperar econòmicament, es van tornar a cuinar:

- Arròs amb bacallà
- Arròs amb conill
- Bacallà amb samfaina
- Bacallà amb patates i ous durs
- Bròquil amb mongetes seques
- Bunyols de bacallà
- Bunyols de fulles de borraïna
- Cargols, cuinats de diverses maneres
- Col amb patates i arengada fregida
- Conill a la brasa amb allioli
- Conill amb patates
- Estofat de vedella amb bolets o patates
- Farinetes de carbassa
- Farinetes de farina de pèsol
- Farinetes de sèmola
- Fruita i mistela
- Mongetes seques amb cansalada fregida
- Patates amb ous durs i panses
- Patates bullides amb ceba i oli cru
- Patates bullides amb pell i allioli
- Patates i pèsols
- Pollastre de casa amb prunes
- Samfaina amb capipota
- Sípia amb patates
- Truita d’espínacs
- Truita de patates
- Verdures fresques i acabades de bullir

La calefacció: la llar de foc

A la postguerra, no hi havia calefacció, gairebé a cap casa del veïnat. Els hiverns d'aquells anys eren molt extrems. Algunes cases del veïnat tenien llar de foc de llenya amb una cuina econòmica, amb forn i fogons. Aquestes cuines eren de ferro colat i cremaven carbó o llenya, a troços és clar; s'hi podia cuinar i, al mateix temps, t'escalfaves, però només a la cuina o al menjador, la resta de la casa, res de res. A la vora del foc, només t'escalfaves pel davant, perquè la xemeneia demanava tiratge d'aire, si no feia molt de fum i, perquè hi hagués tiratge, calia una mica de corrent d'aire... aquest aire feia que t'escalfessis només pel davant i que et refresquessis pel darrere. Els hiverns d'aquells anys eren freds, llargs i durs i per a tots els qui no teníem recursos –la majoria després d'una guerra fraticida-, no s'acabaven mai.

Moltes cases no disposaven de llum elèctric i en feien servir de carbur i, d'altres, gairebé tothom cuinava amb foc a terra, amb llenya o carbó vegetal i els fogons fets de fang. També recordo que moltes cases no tenien porta vidriera, només en tenien la porta gran de fusta –a l'hivern era un veritable forat per al fred-.

A la cuina, a la vora del foc, s'hi estava relativament bé, però en anar a dormir, tant la cambra com el llit eren una autèntica nevera. Per tal d'escalfar-nos el llit, la majoria teníem uns bidonets d'uns dos o tres litres de cabuda, fets de llautó i especials per a usar-los com a escalfallits; tenien un tap de rosca i calia col·locar-los entre els llençols, una mitja hora abans d'anar-nos a dormir, si abans, òbviament, els havies omplert d'aigua bullent. Un cop ben tancats, es col·locaven dins d'una o dues mitges de fil gruixut, es lligava tot plegat per una punta i es col·locaven dins del llit..., això feia que la sensació no fos tan gèlida en ficar-nos entre els llençols. Hi havia gent que escalfava un totxo al foc o un maó massís i, quan estava ben calent, l'emboïllaven amb un drap gran i cap al llit. També, hi havia d'altres que només es despullaven a mitges.

A mida que en el mercat anaven sortint aparells nous, es van posar a la venda unes bosses fetes de goma, també amb tap de rosca, que s'usaven per a escalfar llits.

Eren molt més pràctiques i efectives, també s'usaven per alleugerir les xacres dels malalts. Avui, d'aquestes bosses, encara en venen a les farmàcies.

L'aigua corrent

A moltes cases del poble no hi havia aigua corrent. Uns anys abans, gairebé cap no en tenia. El veïnat agafava l'aigua dels pous que teníem a les cases, i també dels públics.

A l'hora de construir-se una casa, els veïns es posaven d'acord i molts d'ells construïen un pou a mitges. Els pous que s'hi feien eren rodons, d'uns sis pams de diàmetre: una meitat a casa d'un veí i l'altra meitat a casa de l'altre. Així, teníem prou amb un sol pou, una sola corriola i una única galleda. D'aquests pous, se'ls deia mitgers. D'aquests pous, n'hi havia força.

També hi havia pous comunals. Dels pous públics o pous del poble, se'n servia tothom; la corda i la galleda les posava l'Ajuntament. De pous comunals hi havia: el pou del Raval, a l'actual carrer de Sant Joan, a tocar el carrer del Sol; el pou del carrer Major, a mitges entre els veïns i els de Cal Piu; i, el del carrer Balletó, que era entre les cases de Cal Pellofa i Ca la Petonera, i era utilitzat per ells i pels veïns mateixos. Recordo d'altres pous, com el que hi havia a la cruïlla - placeta - entre els carrers de Sant Josep, Escoda i Tomás Breton; o el que hi havia entre la Rambla i l'era de Can Sala, davant del carrer Sant Joan; aquests ja amb bomba de volant, i que van tenir una vida relativament efímera a causa de l'arribada de l'aigua corrent al poble.

Recordo que, per exemple, per omplir el safareig de casa meua s'havien de pouar unes 45 galledes, d'uns deu o dotze litres per galleda. Era una feina molt feixuga, i abans les feines es repartien entre els grans i els petits de la casa.

Fixeu-vos-hi..., com que no hi havia neveres, un parell d'hores abans de dinar, a l'estiu, baixàvem el porró del vi dins de la galleda al fons del pou i, així, a l'hora de dinar estava ben fresquet.

(8)

Font pública a la cruïlla del carrer d'Escoda amb Sant Josep. Dècada de 1950. Fotografia de Fernando Antiga, AIV – Fons Fernando Antiga Fontanals

Les aigües brutes

En el Viladecans d'aquells anys no hi havia xarxa de clavegueram i, per això, molta gent tenia a casa seva, a l'eixida, un pou mort o fossa sèptica on es buidaven les aigües brutes del safareig i la resta d'aigües usades de la casa. Dins d'aquest pou mort, les aigües es filtraven i com que aleshores no hi havia gaires productes químics o detergents, l'aigua acabava retornant al pou, i era encara potable i bona per al consum.

Els pous eren construïts pels pouaters –gent especialitzada-. Els pous es feien “vestits” o sense “vestir”. El vestit consistia a pujar o construir una petita paret –començant per baix-, amb brocal amb uns maons estrets i corbats anomenats “pitxolins”. En fer aquestes parets, els obrers, de tant en tant, hi deixaven un forat per quan s'hagués de baixar: servia perquè un home pogués baixar al pou, eixarrancat, com si fos una escala. Hi solien baixar-ne per escurar el fons, de set o vuit galledes de grava. El pou que no es vestia es deia nus.

Us explicaré encara més coses: a vegades, si a una punta de la corda no es feia un bon nus i no s'anava alerta, la galleda i la corda anaven a parar al fons del pou, aleshores, amb una corda prima i a la punta un cercarpous: estri de ferro, com un penjoll d'enganxalls units a un cercol d'uns 20 cm de diàmetre i, tot plegat, amb una cadeneta menuda, s'arrossegava pel fons fins que, un dels enganxalls se subjectava a la galleda i s'estirava amunt.

Baixar-ne a un pou sense precaucions era i és molt perillós, perquè els dies de baixa pressió atmosfèrica – ara, hauríem de parlar d'hectopascals -, dins dels espais fondals, si no hi ha ventilació, l'aire es descompon i l'anhídric carbònic que hi ha al fons és letal, gairebé a l'instant, per a qui el respira. En sé de persones que coneixia que van morir així: el Sebastià de Cal Senyoret de Viladecans; i a Sant Climent, una altra desgràcia, el pare i fill de Cal Cepat i el Vicenç de Cal Vilà..., els tres al mateix pou, l'un darrere l'altre per voler-se socórrer; a Gavà, també n'hi moriren tres, el mateix dia: la família Balcells, pare, fill i gendre; més recentment, un veí del poble, el mecànic Clarés i un familiar seu.

Els animals domèstics

A la postguerra, lentament, el veïnat va intentar – com abans del 1936 - tornar a criar alguns animals domèstics per al consum de la casa: gallines, conills i, sobretot, un o dos porcs. El porc, conservat amb sal, assecat o confitat amb oli o amb llard va ser la salvació per a moltes famílies; l'inici de la fi de la terrible fam que vam patir en aquells anys. Del porc, se n'aprofitava tot: el llard es feia servir com a substitut de l'oli per a cuinar i la cansalada per a fregir i per a amanir les verdures bullides, amb aquell greix que era calent com l'oli.

Amb un manoll d'herbes o fulles de verdura i quatre grans de cereals, s'hi podien criar conills i gallines a les eixides. Per les festes, es matava un conill i si s'arreglaven quatre ous al dia, això era prou reconfortant per a la cuina. Els ous eren naturals ja que les gallines grataven al femer; dic femer perquè abans no hi passava l'escombriaire i totes les deixalles domèstiques s'apilaven en un racó de l'eixida –de tant en tant, es portaven a l'hort com a adob-; així, doncs, les gallines picotejaven cucs, herbes i tot allò que per naturalesa fa l'aviram en aquells llocs.

Les farinetes es coïen al foc de llenya, ja que gairebé tothom tenia llar de foc a casa i també un molinet accionat a mà. De blat de moro, calia collir-ne força perquè era un aliment important per a les famílies... A cada casa, hi havia gallines ponedores –cloques-, que havien de menjar-se el blat de moro per tal de pondre ous bons. De la farina, la flor, és a dir la més fina, era per a les persones, i el segó de la mòlta era per al petit rei de la casa: el porc; durant les últimes setmanes de la seva vida, se li donava panís a dojo i farina amb aigua calenta. El gran rei de la casa era el cavall que, a més d'algun grapat d'ordi com a bon aliment, menjava garrofes, molt nutritives i molt dolçes.

En el nostre poble, també hi havia molts gossos: gairebé a cada casa de pagès n'havia. En aquell temps, els gossos eren molts útils, servien de vigilància i avisaven l'amo amb els seus lladrucs, si observaven qualsevol cosa diferent de la quotidianitat, o persones desconegudes. Al camp també eren útils, perquè sempre hi havia qui, a

l'hora del migdia, cercava un cistell amb menjar per a treure's el ventre de pena i, és clar, en això de vigilar eren força útils. A més, et feien molta companyia. També, els gossos servien per a caçar... N'hi havia molta de caça, sobretot conills. Aleshores, el pagès caçador podia tenir accés a un bon àpat si en caçava algun. Fins i tot, n'hi havia, de gossos, que caçaven rates i ratolins de camp, perquè si no se'ls perseguia feien molt de mal a les collites... I és que Viladecans sempre ha estat molt relacionat amb els gossos.

La indumentària

Un altre dels records que tinc és com ens vestíem en el veïnat de la meva infantesa. Gairebé tots els homes vestíem roba de pana o vellut, de diferents colors i ratlles... era la roba més corrent per al treball i, fins i tot, per anar mudat els diumenges. La roba, evidentment, s'apedaçava. Les noies casadores havien de saber-ne, per a elles era un fet virtuós. Els pantalons – en aquell temps cap dona no en portava, i això no és el mateix que “portar els pantalons a casa”- s'havien d'apedaçar sovint, perquè es gastaven i es desgastaven amb el treball físic i intens. En general, tota la roba es desgastava força. Les mestresses d'aquell temps, d'una peça de roba vella, com ara els camals d'un pantaló, en treien troços i els cosien amb destresa, al cul o al genoll d'un altre pantaló que ja començava a estar gastat a causa del fregament continu. Era molt freqüent veure un pagès amb uns pedaços al cul, com un llibre obert, que caminava sense complexos pel carrer, perquè era un fet habitual: també volia dir que estalviaves i que tenies una dona traçuda i cosidora.

Els homes grans portaven, gairebé sempre, menys a l'estiu, armilla, també de pana. De les butxaques de l'armilla es penjava el rellotge de butxaca, que es fermava amb una cadeneta a un dels traus de l'armilla; el rellotge gairebé era un estri per a lluïment en els dies de festa, perquè els pagesos, els dies de treball i des del camp, sabíem perfectament quina hora era, en tot moment... la sabíem mirant l'ombra del

cos, segons cap a on anés, preíem el punt de referència de l'ermita de Sant Ramon, i no ens erràvem pas ni de mig quart d'hora.

Una altra pràctica habitual per als pagesos, paletes i tots aquells que havíem de treballar fent força, a fi de protegir-nos l'esquena, duíem faixa. La faixa, a més d'escalfar-ne els ronyons, ens protegia quan havíem d'aixecar pesos... també s'usava per a guardar-hi coses, com la petaca del tabac, l'encenedor de metxa o fins i tot una pipa, i també una navalleta: els pagesos sempre en portàvem una per a mil necessitats.

Les dones de més edat, en sortir al carrer, es posaven el mocador al cap – com ara les dones àrabs-. A l'hivern, a més del mocador al cap, es posaven per damunt de les espatlles una valona, que era o és com una petita capa feta de ganxet i de llana, també hi anaven amb faldilles, gairebé fins als turmells; les més joves hi anaven curtes, per sota el genoll i portaven mitges de fil i mitjons llargs. Quan van sortir les primeres mitges de seda (després de niló) fines i elegants, algunes dones feien bogeries per a aconseguir-ne un parell. La roba que duïen les dones, en aquell temps, no les afavoria gens, ja fos a l'estiu o a l'hivern; l'anar vestides amb roba una mica cenyida es considerava provocatiu i era mal vist, menys per a les joves, és clar. Els homes més grans, recordo, gairebé tots portaven gorra o boina, fins i tot mentre treballaven... Els barretaires i venedors de barrets, gorres, boines i altres capells proclamaven arreu que pel cap s'evaporaven les idees, les calories i l'escalfor del cos, de tal manera que convenia cobrir la closca del cap, convenientment.

En aquells anys, quasi tothom es cobria el cap, d'una manera o altra, segons l'estrat social. A l'hivern, en sortir de casa i anar al camp, els homes grans es cobrien amb un tapaboques, espècie de bufanda gran i ample que cobria les espatlles i els braços i, és clar, et tapaves el nas i la boca. En aquells anys, tothom ho diu, les temperatures eren més baixes, feia molt de fred – la majoria de gent que treballava al ras portaven calçotets llargs i samarreta de pelfa-; també, tothom feia servir pel carrer, a qualsevol hora, bufandes de totes mides.

Quan feia fred, els pagesos, tant per anar al camp com per a tornar-ne, si anàvem dalt del carro o a peu, ens cobríem el cos amb la manta o flassada que tothom duia dalt del carro. En aquells anys, no hi havia fibres per a impermeables i totes les peces de roba eren de llana o de cotó... aquells que tenien més *calers* es compraven una altra peça de vestir per als dies de festa, que anava damunt les altres: l'abric.

Una peça d'abric, molt pràctica, elegant i famosa era la gavardina. Per allà els anys cinquanta, tothom va tenir-ne una.

El calçat també va començar a evolucionar en aquells anys de postguerra - llevat de les botes de cuir o les sabates de pell d'animal, que no les podia comprar tothom... -, la gent, per anar a treballar a l'estiu, no tenia problemes: les espadenyes genuïnes de pagès o unes *albarques* de cautxú – aprofitant les rodes velles de cotxe -, eren el calçat habitual; però, a l'hivern, amb les humitats, el fang i la pluja, era molt més “fotut” anar a collir verdura al camp, ja que el calçat era de fusta: esclops; o bé, de roba gruixuda, com de lona cosida a una sola de goma... d'aquesta manera sempre hi anaves mullat de peus i cames... Temps de mancances, patiment i escassetesa.

El cinema

Corria l'any de 1948, quan al poble van començar a fer cinema, els dijous a la nit. Els dissabtes a la nit i els diumenges a la tarda, ja se'n feia uns anys abans. Els dijous projectaven dues pel·lícules velles, gairebé sempre d'acció o de riure –una d'elles, almenys, d'*Indios* o de l'oest... els *indios* sempre perdien, perquè eren els dolents; se'n feia veritables matances d'*indios* dolents... els bons ja sabeu quins eren i quins són !

A més de les dues pel·lícules, s'hi projectava el NO-DO, noticiari documental del règim, propaganda de la dictadura vista i escoltada per moltíssims espanyols. En aquell temps, encara no hi havia televisió i aquest noticiari, comentat per un tal Prats amb molt fervor patriòtic, sobretot quan hi apareixia el *generalísimo* Franco..., també li queia la bava, parlant dels militars o del clero, i és que no hi

(9)

Cal Xaus, Cal Sastre i el cinema Modern també conegut com a Nou. Tots situats a l'esquerra de la imatge de la carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell, a l'alçada de la plaça de la Vila. Instantània de principis dels anys 1960. Fotografia de Josep Sánchez Rios, AIV – Fons Josep Sánchez Rios

parlaven de res més que no fos de pàtria, de *generalísimo* i d'església... De fet, l'única cosa positiva eren les inauguracions de pantans, alguns fets a costa del treball dels presoners de guerra.

Tant el cinema com el NO-DO, evidentment, es feien en llengua castellana, a causa de les prohibicions que vam patir, tant en l'ús del català com en tot allò que fes referència a la cultura catalana. Recordo perfectament com, de tant en tant, alguna persona d'edat que desconeixia el castellà i només parlava en la pròpia, quan s'adreçava per necessitat a alguna institució o despatx públic, l'oficinista malcarat, en sentir aquelles paraules, responia amb to dur i autoritari: *Hábleme usted en cristiano!*

Recordo que als cinemes de Viladecans es podia fumar tant com volguessis, i que un dia, al cinema Modern o cinema Nou, un senyor, abans de començar la sessió, lluïa a la boca un gros i llarg cigar, que gairebé segur li havien regalat. Tot just començada la pel·lícula, va encendre el cobejat cigar... i a les tres o quatre pipades li va explotar amb una forta fagonada... És clar, tothom ens vam posar a riure i a cridar i el maquinista va haver de parar la filmació i va encendre els llums de cop, calia saber si alguna cosa greu havia passat a la sala... Aleshores, tots vam veure aquell cigar esdevingut carxofa a causa del petard camuflat que duia a l'interior.

També recordo, a l'hivern quan els dies s'escurcen, que feia molt de fred, molt més que ara i, com que al cinema no hi havia calefacció, hi havia al poble un individu que els dijous es portava al cinema, dins d'un fognet, unes brases de carbó vegetal per a escalfar-se els peus i les mans; a vegades, també es portava una flassada de llana... però un d'aquests dijous, aquest veí va anar a seure al galliner – així es denomina la part més alta d'una sala, perquè a les gallines els agrada posar-se en llocs ben alts... d'aquí ve el nom -; doncs, bé, resulta que el cinema estava ple i feien una pel·lícula de les que en dèiem d'amor... en una de les escenes romàntiques, quan el silenci era total a la sala, se sentí un fort soroll: Raaaaaac! Era un pet com una casa que venia de dalt del galliner... És clar, la gent, alarmada, va iniciar un fort guirigall, uns rient, altres xiulant i esbrancant aquell subjecte... Quant tot es va calmar, un dels espectadors

(IO)

Prenent un refresc al bar de l'Andreu, setembre de 1948.
A la imatge, els germans Amigó, Joan Cañas i Manel Sunyer. Fotografia Dosdá, AIV – Col·lecció Manel Sunyer Mas

de platea va dir en veu alta: -Que el fotin fora en aquest! L'espectador del galliner va respondre: -Ja n'ha sortit, ja és fora! I vés per on, al cap d'un temps a aquell veí, un alcalde el va nomenar guarda del poble i del veïnat.

Tavernes i botigues

A Viladecans, hi havia tavernes... eren com bars incipients, és a dir, on es venien begudes a dojo o a litres, i també carbó. Era un costum freqüent el servir gots de vi, allò que la gent més demanava. Les tavernes, per identificar-se, penjaven una branca de pi damunt la porta d'entrada, de l'amplada de la porta, aproximadament. A vegades, a les nits, alguns brètols calaven foc a les branques per a divertir-se. Recordo les tavernes següents: Cal Ginestar, Ca la Petonera, la Punyalada, Ca la Julieta, Ca la Sofia, Cal Conrado i Ca la Roseta, de l'Andreu dels Matxos.

Al costat de casa meva, hi havia la botiga de la Favorita que s'autoanomenava: "El Rei de les Gorres". Hem de pensar que, per a la gent d'abans, era costum el portar el cap cobert: molts amb gorra, d'altres amb boina; també es portava faixa. Això feia que aquesta botiga –entre d'altres teixits- fossin realment els "Reis de les Gorres i Faixes". Abans de la guerra, també hi anava el senyor Eugeni Sánchez, *el Favorito*, a vendre'n gorres, boines i faixes, amb un carro pels pobles veïns.

A les botigues del poble es podia trobar gairebé de tot, de queviures, és clar, i en totes quantitats, per petites que aquestes fossin. Era un fet habitual anar a comprar, per exemple, tres unces de cafè, o de sucre, o una lliura d'arròs, o una terça de salsitxes o de cansalada..., fins i tot, hi havia qui hi anava a comprar l'oli d'oliva amb el setrill de la cuina, un setrill de poc més d'un petricó ¹.

En aquells temps, els botiguers es torraven el cafè al mig del carrer, davant la botiga, amb una torradora adequada, amb carbó vegetal. També torraven ordi per a fer-ne malta. Quan torraven cafè, la sentor s'estenia per tot el veïnat... la mainada ens apropàvem per a veure l'espectacle i el procés, i per a atipar-nos d'aquella aroma tan bona.

¹ Tres unces són 100 grams; una lliura, 400 grams; una terça, 133,33 grams i un petricó, 0,235 litres.

Trapelleries

Un dia de primavera, potser en temps de guerra, vam anar, com cada dia, una colla de cinc o sis nanos, d'entre sis i vuit anys, cap als afores del que avui és el Barri Antic, raval enllà, en la part nord de l'actual carrer de Mossèn Ricard Serrajòrdia, entre els carrers de Dr. Reig i l'Onze de setembre, davant de l'antiga masia de Cal Peligrès. Hi vam anar a buscar nius d'ocells, i en la soca d'un garrofer gran i vell vam trobar un forat força alt, on els ocells acostumen a fer els nius. Volíem ficar-hi la mà per saber si hi havia ous o pardalets i, de tots nosaltres, qui tenia la mà més petiteta va ser l'escollit. Li vam fer l'escaleta i va pujar dalt, va ficar-hi gairebé tot el bracet i va palpar si hi havia res. La resta de nens, impacients, vam preguntar què hi havia i, al cap de poca estona, ens va dir que sí que hi havia pardalets: -Ja els toco, encara estan pelats-! De sobte, però, va fer un xiscl de dolor i ben espantat va treure el braç del forat; l'escaleta es va desfer i ell corria pel camp amb un llangardaix enganxat en un dit. El rèptil, amb les dents de ganxo, li va fer una bona mossegada.

Vet aquí, com acaben algunes trapelleries.

La catequesi i l'ensenyament

Un record, però inesborrable per diverses raons, és el de la tornada a casa, un cop ja acabada la guerra, el 1939, dels religioses i religioses i, amb moltes ganes de recuperar el temps perdut.

Quan jo anava a escola, amb quatre o cinc llibres es feien tots els estudis. Recordo *El Catón Moderno*, *El Tesoro*, *El Juanito*, *Lo que nos rodea*. Aquells llibres es podien fer servir per a tots els germans o familiars, sempre eran vàlids. Amb tants pocs llibres, quan se sortia de l'escola, s'anava prou instruït per a l'època, i encara que alguns teníem la panxa buida, teníem el cap més ple d'educació.

En l'ensenyament de la doctrina Catòlica, va venir al poble un vicari anomenat mossèn Jaume. Aquest vicari va aconseguir dos locals a Can Modolell per encabir-hi una catequesi i guanyar un petit espai per a afer-ne cinema, tot, evidentment, per a la mainada. Era quasi una obligació el fet d'anar-hi tota la mainada del poble, perquè si no hi anàvem, els pares estaven mal vistos. En aquests locals, mossèn Jaume ens adoctrinava en els costums catòlics, ens ensenyava a no pecar, a resar, etc., i també bones maneres al respecte d'estimar i respectar el proïsme, a parlar bé...

El cinema el feien els festius i diumenges a la tarda. Eren pel·lícules de riure, del *Xarlot*, del Bocasses, de la *Pandilla*, del *Popeye*, etc. El preu de l'entrada em sembla que era d'un ral (25 cèntims de pesseta), però, si anaves a missa al dematí, a la porta de l'església hi havia un escolà que et donava un tiquet i, per només 10 cèntims i el tiquet, podies entrar al cinema.

A la catequesi, també hi havia un espai per a jugar: tot el Jardí Municipal era per a la mainada. El jardí d'aleshores no era ben bé un jardí com el d'ara, llavors encara hi havia vestigis d'un jardí senyorial, amb un llac i unes coves inundades, on els Modolell s'havien passejat amb una barqueta; per damunt de les coves, encara nosaltres hi jugaven per unes escales i un camí fet per a passejar-hi. El mossèn ens deixava joguines: rutlles metàl·liques, cordes per a saltar... era un espai on podíem córrer i saltar; això sí, només nens, perquè les nenes no hi podien entrar. Mentre jugàvem, el mossèn, tot resant... o no, però sempre pel costat nostre, vetllava i escoltava com parlàvem: tenia cura que no diguéssim cap reneç o paraula malsonant. Quan li semblava bufava un xiulet de ferro, i això volia dir que s'havien acabat els jocs i que havíem d'anar a passar el rosari. Un cop a la catequesi i amb rigorós silenci, resàvem el sant rosari davant del Sant Crist, amb tots els misteris i jaculatòries. Hi havíem de posar devoció en la cantarella habitual.

Acabat el rosari, ens donava lliçons de religió, ens inculcava –sobretot– els deu manaments de la Llei de Déu, la Sagrada Família i les cançons de Missa..., però del que més ens parlava era del cel i de l'infern. Al respecte d'això, crec que es passava i força.

(II)

Processó de la diada de Corpus pel carrer de Sant Joan, a principis dels anys 1960.
Fotografia de Josep Sánchez Rios, AIV
– Fons Josep Sánchez Rios

La mainada no estàvem acostumats a aquelles coses, ens era impactant la manera com ens feia veure com era l'infern: ens recalrava sovint que qui moria només amb un sol pecat mortal, ja anava al foc etern de l'infern; que només que toquèssim el cul d'una nena amb mala intenció, ja era pecat mortal i, si no ens confessàvem i moríem, aniríem a cremar al foc etern, de cap i sense perdó... Recordo que una de les lliçons que ens donava, en què ens explicava com era l'infern, a un dels nanos li va fer posar la mà plana amb el braç estirat i l'hi va passar, davant de tots, un llumí encès per sota la mà... el nano va fer un crit de dolor i, aleshores, ens va dir que si un sol llumí, i només per un instant, li havia fet mal al nen, ens havíem d'imaginar el dolor que tindríem si hagués foc per tot arreu i per a l'eternitat.

Amenaces i intimidacions

Continuen les remembrances del veïnat d'aquells anys... La mainada i el jovent de postguerra, sense buscar-ho ni voler-ho, vam anar afegint paraules i expressions noves a la llengua, que és així com aquesta evoluciona. A tot això, s'afegeixen les mancances i penúries que fan espavilar els sentits..., és a dir, la situació social del temps que segueix a les guerres..., en definitiva, que ja tocava l'innovar, canviar o afegir paraules a la llengua. Recordo que en treien molts noms nous a les coses, es rebatejaven algunes o bé d'altres es deien de manera diferent. Un dels camps més prolífics va ser els de l'amenaça o la intimidació. Eren temps en què la llei del més fort s'imposava, els més potents treien sempre el pit, com els pollastres que alcen el cap i s'amenacen tot provocant, però que no es piquen gaire o gens.

Amb tot, la bona educació i el sentit comú en què ens varen educar els nostres pares i avis feia que la sang no hi arribés al riu... tot quedava en amenaces i retrets, com ara aquests ²:

² **Nota de l'editor:** En aquestes amenaces i intimidacions hem usat la lletra cursiva perquè, llevat d'algunes poques paraules, la majoria les hem transcrites literalment de l'autor.

(I2)

Fotografia escolar de l'autor, Manel Sunyer,
en el Col·legi Modolell, el curs 1940-1941.
AIV – Col·lecció Manel Sunyer Mas

“Et fotrè una bufetada, una hòstia, un guexot, una gardela, una gleva, una mandola, un bandau, un calvot, una trompada, un màstec, una bufa, un cebot, una xufla, una castanya, una guixa, un cacau, una fava, una ceba, t’inflaré els morros, et picaré el bec, et fotrè un ull de vellut, et faré sang als nassos, et fotrè un batzac, una ensepremada, et fotrè un pinyol, una galeta, un clatellot, una cleca, un bercoc, et tocaré la cara, et fotrè un cop de puny, et tocaré el crostó, te la fotrè, t’escalfaré, t’atonyinaré, et fotrè un mastegot, una panadera, una pallissa, una cara d’hòsties, et fotrè una cara com un mapa, et deixaré pel arrastre, et xafaré els nassos, et fotrè una seca, una nata, una nyàmera, un ventallot, un pinyac, et fotrè un bony al cap, un nyinyol, una pinya, un cascall, t’inflaré la nàpia, t’adreçaré, t’adobaré, et fotrè una somanta, et deixaré sonat, et fotrè un mal tanto, un bolet, una garrotada, et cascaré i t’estossinaré.”